

Мирон Курилич

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ПОЛІТИЗАЦІЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті йдеться про зміни масштабів та важливих характеристик міжнародних міграцій під впливом глобалізації. В центрі уваги політичні наслідки цих трансформацій, які мають за результат підвищення значення міграційної політики як елементу національної політики окремих держав, а також дедалі ширший міжнародний діалог щодо спільного регулювання переміщень населення в глобальному масштабі. Зроблено висновок про необхідність забезпечення науково-обґрунтованого підходу

до удосконалення міграційної політики України з урахуванням сучасних закономірностей міграційних процесів. **Ключові слова:** міграція, глобалізація, міграційна політика.

*Kurilich M. Transformation and migration politicization process under the Impact of Globalization. The article «Transformation and migration politicization process under the Impact of Globalization», written by Kurilich Myron describes changes brought by globalization to the scope and important characteristics of international migrations. It focuses on the political implications of such transformations that result in growing importance of migration policy as an element of the national policies of individual states as well as in the broader international dialogue on joint regulation of the population movements on the global scale. The author concludes on the need in provision of the scientifically justified approach to the improvement of the migration policy of Ukraine that would take into account contemporary trends in the international migration processes. **Keywords:** migration, globalization, migration policy.*

Постановка проблеми. Глобальні економічні та політичні процеси, у т.ч. міграційні, мають значний вплив на розвиток сучасної України внаслідок її відкритості до світу, курсу на інтеграцію у світове, передовсім європейське, співтовариство. Це виявляється, зокрема, у щораз більшому залученні громадян держави до міжнародних переміщень населення, прибутті численних іноземних іммігрантів. Водночас, розвиток міграційної політики та законодавства України відбувається зі значним запізненням, досі не вироблено концептуальних підходів до управління міграціями, не створено належних органів управління. Удосконалення міграційної політики держави неможливе без глибокого наукового розуміння швидких трансформацій міграційних процесів, що спостерігаються в умовах глобалізації, а також їх політичних наслідків.

Стан вивченості проблеми. Взаємозв'язок між міжнародними міграціями і процесами глобалізації був предметом досліджень численних зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед українських авторів варто назвати Е.Лібанову, О.Малиновську, О.Позняка, М.Романюка, М.Юськіва та інших. Проте в більшості опублікованих робіт глобальні зміни в царині міграції вивчалися в соціально-економічному контексті, їх політичні наслідки розглядалися лише побіжно.

Мета та завдання. Враховуючи актуальність та недостатнє вивчення висунутої проблеми, автор ставить за мету дослідити в цій статті вплив глобалізації на розвиток міжнародної міграції, його відображення у політичній сфері.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація світової економіки, що виявляється в розвитку вільної торгівлі, формуванні транснаціонального бізнесу та міжнародного ринку праці, інтернаціоналізації науки, освіти, інформації, небаченому розвитку комунікацій, мала вирішальне значення для динаміки переміщень населення в світовому масштабі. Чисельність міжнародних мігрантів, за даними Організації Об'єднаних Націй, зростає випереджаючими, порівняно зі збільшенням населення планети, темпами. На 2009 р. у світі нараховувалося 214 млн осіб, які проживали в інших, ніж ті, де вони народилися, державах. Вони становили понад 3,1% населення Землі [1]. У 1990 р. кількість мігрантів оцінювалася у 155 млн, тобто, лише за 20 років вона зросла більш, ніж на третину (табл. 1).

Таблиця 1

**Чисельність міжнародних мігрантів у регіонах світу
у 1990–2010 рр. за даними ООН, табл. осіб**

Регіон	1990	1995	2000	2005	2010
Весь світ	155,518	165,969	178,499	195,245	213,944
Азія	50,876	48,768	51,915	55,128	61,324
Африка	15,973	17,921	17,062	17,735	19,263
Європа	49,401	54,718	57,639	64,399	69,819
Латинська Америка та Кариби	7,130	6,234	6,471	6,869	7,480
Північна Америка	27,774	33,595	40,395	45,597	50,042
Океанія	4,365	4,732	5,015	5,516	6,014

Джерело: International Migration Stock. The 2008 Revision / United Nations Population Division. <http://esa.un.org/migration/p2K0data.asp>

Як і раніше, основною причиною міжнародних міграцій залишається нерівномірність розвитку різних країн і, як наслідок, диспропорції у величині заробітку та рівнях життя населення. Проте глобалізація надає міграційним процесам додаткової динаміки. Поляризація влади і багатства під її впливом посилюється. Якщо, за даними Всесвітнього банку, різниця співвідношення

ВВП на душу населення між групою найбагатших та найбідніших країн у 1995 р. становила 41 раз, то у 2000 — уже 66 [1]. Просування ринкових відносин у доринкові і неринкові (мається на увазі країни колишньої соціалістичної системи) суспільства руйнує традиційні економічні відносини, вивільняючи при цьому численну робочу силу, що шукає собі застосування не лише на батьківщині, а й за кордоном. Навіть у тих випадках, коли вдома безробіття не загрожує, глобалізація спонукає людей до міграції, привносячи нові запити і потреби, попит на раніше небачені товари і послуги, задовольнити які в місцях проживання складно [2].

З другого боку, внаслідок формування міжнародного ринку праці все більше працедавців в індустріально розвинутих країнах забезпечують попит на працівників не лише з-поміж корінного населення, а й іноземців. Потреба в залученні робочої сили ззовні зумовлена кількома причинами: 1) демографічна криза в розвинутих країнах, що виявляється в скороченні кількості працездатних і збільшенні людей похилого віку; 2) потреба у висококваліфікованих працівниках для високотехнологічних виробництв, що є основою конкурентоздатності економік розвинутих держав, яку не можна задовольнити лише за рахунок власного населення; 3) наявність великої кількості непрестижних робочих місць у сфері послуг, охороні здоров'я, будівництві, сільському господарстві тощо, на які корінні жителі йдуть неохоче.

Дедалі помітнішою формою міжнародних міграцій стає переміщення працівників у рамках транснаціональних корпорацій, де територіальна мобільність застосовується як одна зі складових менеджменту персоналу. Якщо в 1970 р. в світі нараховувалося 7 тис. транснаціональних компаній, а на початку 1990-х — уже 37 тис., то на 2004 р. їх чисельність зросла до 70 тис. Кількість зарубіжних філій цих компаній збільшилася після 1990 р. з 170 тис. до 690 тис., а кількість працівників — з 24 до 57 млн [3]. Розширення діяльності ТНК приводить до посилення переміщень керівного складу та спеціалістів компаній, міграція яких зазвичай відбувається без будь-яких перешкод з боку урядів країн, куди вони прибувають, оскільки від цих осіб очікується вагомий внесок в економічний розвиток. Кількість іммігрантів, які в'їхали до США в рамках внутрішньо фірмових переміщень у 2001 р., становила 318,5 тис., тоді як у 1996 р. — лише 140 тис. [4].

Глобалізація сфери науки і освіти має за наслідок не лише інформаційний обмін та науково-технічне співробітництво, але

й активізацію так званої інтелектуальної та навчальної міграції. Наприклад, Болонський процес, що є основним інструментом інтеграції у сфері освіти в Європі, покликаний створити єдиний простір, на якому діятимуть спільні підходи до змісту та організації навчання, визнаватимуться документи про освіту. Формування інтегральних освітніх просторів спостерігається не лише в Європі. Зокрема, в Азійсько-Тихоокеанському регіоні у цьому напрямі активно працює Австралія, навчальні заклади якої уклали сотні угод із вишами Китаю, Кореї, Японії, США. Кількість мобільних студентів, тобто громадян одних країн, які навчаються в інших, невинно зростає. Паралельно збільшується міграція науковців та викладачів. За даними опитувань, понад третина західноєвропейських, як і російських, вчених беруть участь у виконанні наукових проєктів разом із зарубіжними колегами [5]. У свою чергу, це пов'язано із інтенсифікацією циркулярних, тобто обертових та неодноразово повторюваних міграцій фахівців.

Інтенсифікації міграції сприяють також такі риси глобалізації, як стрімкий розвиток транспорту та комунікацій. Так, за даними відомої міжнародної дослідницької компанії «Forrester Research», в світі нараховується 1,5 млрд користувачів Інтернет, а до 2013 року їхня кількість зросте на 45% і сягне 2,2 млрд [6]. Дослідження, проведене компанією Еріксон, показало, що понад 5 млрд осіб на планеті є користувачами мобільних телефонів. У 2006 р. таких було 2 млрд, а 10 років тому — лише 720 тис. [7]. Утворення глобальних комунікативних мереж, з одного боку, забезпечує в усіх куточках світу доступ до інформації про можливості працевлаштування та навчання за кордоном, порядок отримання віз та необхідних дозволів, транспортні послуги тощо, що значно полегшує здійснення переїздів. З другого боку, мобільний зв'язок, супутникове телебачення, Інтернет створюють для мігранта можливості віртуальної присутності на батьківщині, в той час коли фізично він знаходиться за кордоном, зменшують таким чином психологічні навантаження та небажані соціальні наслідки міграції, роблять її більш доступною.

Розглядаючи розвиток комунікацій, транспортних перевезень, їхнє здешевлення та збільшення швидкостей (лише за період з 1970 по 2000 рр. вартість авіаперевезень скоротилася на 3/5 [8]). Як фактори інтенсифікації міграції необхідно пам'ятати, що компанії, які їх надають, є комерційними організаціями, дохід яких безпосередньо залежить від кількості клієнтів. За таких умов, на

думку деяких дослідників, міграції доби глобалізації — це розгалужений бізнес, який, як і будь-який бізнес, зацікавлений у розширенні і збільшенні прибутків, тобто інтенсифікації міжнародних міграцій [9]. До міграційного бізнесу треба зарахувати не лише транспортні, але й туристичні компанії, агентства з працевлаштування за кордоном, юридичні контори, що допомагають мігрантам оформлювати документи, представляють їх інтереси перед державними органами і т.д. Міграційний бізнес включає й нелегальну складову, тобто кримінальні структури, які займаються незаконним переправленням мігрантів через кордони, а також торгівлею людьми. За оцінками міжнародних експертів, дохід від цієї протиправної діяльності становить 10 млрд доларів на рік [10].

Злочинний міграційний бізнес, поряд з об'єктивними причинами міграції, що спонукають людей шукати кращих життєвих перспектив за кордоном, а також перепонами на шляху міграційних потоків, які встановлюються державами, призводять до значного збільшення нелегальної міграції, що також стало однією з важливих рис міграційної ситуації доби глобалізації. За підрахунками вчених, нелегальні мігранти становлять 10–15% всього міграційного потоку. За оцінками Єврокомісії кількість нелегальних мігрантів в ЄС становить 4–8 млн осіб, у США нараховують до 12 млн нелегальних мігрантів. Кількість нелегальних мігрантів у країнах, що розвиваються, і відносна, і абсолютна вища. Вона становить 30 млн осіб [8, с. 23].

Інтенсифікації міграцій сприяють також деякі соціальні наслідки глобалізації. Справа в тім, що внаслідок глобалізаційних процесів, у т.ч. переміщень населення, збільшення та поглиблення різноманітних транскордонних зв'язків формується транснаціональний соціальний простір, міждержавна соціальна мережа, яка поєднує як країни походження, так і призначення мігрантів. Завдяки цьому міграція набуває ланцюгового характеру шляхом об'єднання за кордоном дедалі ширшого кола родичів та земляків, її інтенсивність зростає.

Ця ж обставина має значний вплив на зміну характеру міграційних переміщень. Вони все частіше не обмежуються традиційним переселенням для постійного проживання з однієї країни до іншої, а набувають двостороннього характеру, тобто перетворюються на переміщення в обох напрямках, неодноразові (маятникові, циркулярні) переїзди людей між двома або й більше країнами. Цю рису сучасних міграцій дослідники назвали «глобалізаційною»,

тобто міграцією, яка відбувається на транснаціональному, не поділеному державними кордонами соціальному просторі [11]. З одного боку, глобалізаційність є продуктом глобалізації, проте з іншого — вона перетворюється на фактор глобалізаційних процесів, оскільки сприяє посиленню взаємозв'язків та взаємозалежностей між країнами.

Вкрай важливо для прийняття адекватних політичних рішень у сфері міграції врахування й такого важливого наслідку глобалізації, як розширення і урізноманітнення географії міжнародних переміщень населення. Якщо раніше міжнародні міграції мали чітке спрямування з країн, що розвиваються, до розвинутих держав, а географічно — з Півдня на Північ чи зі Сходу на Захід, на сьогодні це абсолютно неоднозначно. Лише третина світового міграційного потоку рухається за цієї схемою. Натомість третина мігрантів переміщуються між країнами що розвиваються, ще третина — між розвинутими країнами. Приблизно 3% мігрантів прянують з розвинутих країн до таких, що розвиваються [8, с. 21]. Крім того, поділ країн на донорів та реципієнтів населення також втратив свою чіткість. У світі все більше держав, які одночасно і віддають, і приймають населення, а також служать для транзиту численних мігрантів. Що ж до країн, населення яких не бере участь у міжнародних міграціях, то таких, власне, не залишилося. Серед країн із найбільшою кількістю іноземних мігрантів як традиційні іммігрантські країни, розвинуті держави, так і країни, що розвиваються (табл. 2).

Міграція не розвивається лише тоді, коли вона стримується відверто тоталітарними режимами, такими, наприклад, як північно-корейський. Таким чином, політичні реалії доби глобалізації також впливають на інтенсивність міграційних потоків. Серед них, безумовно, ширша відкритість переважної більшості держав до світу, більша повага до прав людини, у т.ч. і до права на свободу пересування, діяльність правозахисних та інших міжнародних організацій. С другого боку, геополітичні зміни на кшталт розвалу СРСР та Югославії, міжнародні конфлікти, такі, наприклад, як Палестинський, іноземна агресія, зокрема, війна в Іраку, а також внутрішня напруженість та збройні конфлікти в різних країнах світу породжують хвилі вимушених мігрантів, біженців, що, у свою чергу, посилює інтенсивність міжнародних переміщень: за оцінками біженці становлять до 10% міграційних потоків [8, с. 32].

**Країни із найбільшою кількістю міжнародних мігрантів
та найбільшою часткою мігрантів в населенні у 2010 р.
за даними ООН**

Країни із найбільшою кількістю міжнародних мігрантів		Країни із найбільшою часткою мігрантів серед населення	
Країна	млн осіб	Країна	%
США	42,8	Катар	70
Російська Федерація	12,3	ОАЕ	69
Німеччина	10,8	Кувейт	69
Саудівська Аравія	7,3	Йорданія	46
Канада	7,2	Палестина (окуповані території)	44
Франція	6,7	Сінгапур	41
Великобританія	6,5	Ізраїль	40
Іспанія	6,4	Гонконг (КНР)	39
Індія	5,4	Оман	28
Україна	5,3	Саудівська Аравія	28

Джерело: International Migration Stock. The 2008 Revision / United Nations Population Division. <http://esa.un.org/migration/p2K0data.asp>

Збільшення обсягів та урізноманітнення напрямів, складу, характеристик міжнародних міграцій доби глобалізації супроводжувалося значним підвищенням їх значення в політичному житті як окремих країн, так і міжнародного співтовариства. По-перше, з міграціями, як і з іншими складовими глобалізації, пов'язані серйозні суспільні виклики. По-друге, завдання державного та міжнародного регулювання міграційних проблем внаслідок змін у масштабах та характеристиках міграцій значно ускладнилося. Хоча традиційно міграції розглядалися в соціально-економічному контексті, на сьогодні немає сумнівів, що вони перетворилися на важливий чинник внутрішньополітичної ситуації багатьох держав, а також їх міжнародних відносин. Міграції в політологічному розумінні, як писав російський дослідник Ю.Єфімов, є зміною політичної реальності держави під впливом переміщень населення [12].

Якщо в попередній період держави практично не мали оформленої міграційної політики, а питання міграції займали цілком незначне місце в контактах між ними, в добу глобалізації міграційна політика перетворилася на важливу і неодмінну складову держав-

них політик національних держав, а врегулювання міграційних переміщень займає вагоме місце в міжнародному співробітництві.

Політизація міграцій полягає у все більшій увазі урядів до встановлення правил перетину кордонів іноземцями та їх правового статусу всередині країни, допуску іноземних громадян на внутрішній ринок праці. Значні зусилля та кошти, що спрямовуються на запобігання нелегальній міграції, крім іншого, пояснюються тим, що неконтрольоване проникнення іноземців є викликом суверенному праву держав визначати, хто може, а хто не може перебувати на їх території. На окрему і вкрай важливу політичну проблему перетворився захист прав людини стосовно мігрантів, у т.ч. нелегальних, вирішення суперечності між декларованими демократичними суспільствами цінностями та правом і обов'язком держави захищати свої кордони та безпеку громадян. Дедалі частіше простежується очевидний зв'язок між міграцією та зовнішньою політикою, коли зовнішньополітичні інтереси стають визначальним аргументом на користь допуску мігрантів на територію, як це відбувається між традиційними союзниками чи метрополіями та колишніми колоніями. В інших випадках обмеження міграції може бути засобом тиску однієї країни на іншу, як це було, наприклад, із введенням Російською Федерацією візового режиму поїздок для громадян Грузії. В останні роки, особливо після терористичної атаки на США 2001 р., постійно артикулюється зв'язок міграційної політики з політикою національної безпеки.

Незаперечним є вплив міграції на внутрішньополітичну ситуацію в країні, питання суспільної єдності та політичної боротьби: дуже часто ставлення до міграції виявляється серед основних розподільчих ліній між політичними опонентами. За словами Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна, «делікатна тема міграції нерідко політизується в контексті бурхливих дебатів і клином вбивається з метою провокації соціальної напруги, активізації політичного екстремізму, розпалювання дискримінації та ненависті» [13]. Загострення політичної боротьби навколо міграційних процесів ускладнюється ще й тому, що їх вплив на внутрішньополітичну ситуацію є амбівалентним. З одного боку, забезпечуючи потребу економіки в робочій силі і поступальному розвитку господарства, міграція сприяє зняттю соціально-політичної напруги в суспільстві. Проте, з другого, — етнокультурна та релігійна розмаїтість, яка привноситься в суспільство міграцією, є додатковим і досить серйозним викликом гомогенності суспільства.

Особливо наочно політизація міграції під впливом глобалізації спостерігається на рівні міждержавних відносин. Зокрема, формування міжнародного ринку праці супроводжується швидким розвитком політичних інструментів його регулювання. Держави-постачальники та реципієнти робочої сили укладають між собою відповідні двосторонні угоди, якими регулюють чисельність іноземних працівників, порядок їхнього працевлаштування, трудові права, питання соціального страхування тощо.

Наступна група міждержавних угод стосується режиму кордонів, запобіганню нелегальній міграції та передачі осіб — порушників правил в'їзду та перебування через державний кордон (так звані угоди про реадмісію). Лише упродовж 1990–2000 рр. кількість двосторонніх угод, сторонами яких є країни ОЕСР, збільшилася вдвічі і досягла 173. За цей же період в Латинській Америці було підписано 83 угоди у сфері міграції, з яких 35 між країнами регіону, а 49 — з іншими державами [14].

Однак двосторонні домовленості виявилися недостатніми для регулювання міграційних процесів. Тому дедалі частіше рух населення не скеровується багатосторонніми угодами на регіональному рівні. Найбільш відомим прикладом є Євросоюз. Ще в Римських договорах про створення об'єднання європейських країн містилася норма про свободу пересування працівників. Надалі принцип вільного пересування між країнами-членами розвивався та втілювався в життя завдяки прийняттю відповідного законодавства, розробки та реалізації спеціальних заходів, спрямованих на підвищення мобільності населення [15]. Внаслідок цього половина мігрантів в державах ЄС є вихідцями з інших країн-членів. Це переважно економічно-активні особи, а також учні та студенти, пенсіонери, які обирають для проживання більш комфортні за кліматичними умовами місця.

Регіональні домовленості щодо пересування працівників існують не лише в рамках об'єднаної Європи. В СНД пошуки відповідних рішень мали за результат підписання домовленостей про безвізовий режим, про взаємне працевлаштування працівників та гарантії їхніх прав. Північноамериканська угода про вільну торгівлю між США, Канадою та Мексикою (НАФТА), хоча й не містить норм про свободу пересування, однак допускає прибуття працівників певних категорій, передовсім кваліфікованих. Не в останню чергу завдяки їй мексиканці перетворилися на найчисельнішу групу іммігрантів до США: кожний п'ятий прибулий до Сполучених

Штатів є громадянином Мексики [16]. Приклади регіональних домовленостей щодо робочої сили є й в інших регіонах світу.

Наростання масштабів міграції в умовах глобалізації, а також гострота міграційних проблем зумовила значне посилення уваги до їх врегулювання у всесвітньому масштабі. Хоча розробка універсальних міжнародно-правових механізмів у сфері переміщень населення мала місце й раніше (достатньо назвати Конвенцію ООН 1951 р. та Протокол до неї 1967 р. про статус біженців, Конвенції Міжнародної організації праці стосовно трудової міграції), в останні десятиліття зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на віднайдення спільних політичних рішень в цій царині, значно посилилися. 1990 р. було відкрито для підписання Конвенцію ООН «Про захист прав всіх працівників-мігрантів та членів їхніх сімей» (набула чинності 2003 р.), що є на сьогодні квінтесенцією світової політичної думки щодо регулювання трудової міграції та правових гарантій мігрантів. 2000 р. Конвенція ООН проти організованої транснаціональної злочинності була доповнена Палермськими протоколами, що стосувалися протидії торгівлі людьми та незаконному транспортуванню мігрантів. Це засвідчило стурбованість міжнародної спільноти особливо небезпечними з гуманітарної та правової точок зору негативними наслідками міжнародної міграції, тобто сучасним рабством, в яке передовсім потрапляють жінки та діти, та нелегальною міграцією, а також рішучість намірів протидіяти цим явищам.

Ще 1994 р. під час Всесвітньої конференції з народонаселення в Каїрі проблема міграції вперше обговорювалася як глобальна проблема. Була висунута ініціатива скликання освітнього форуму з відповідного питання [14]. Проте на той час більшість країн світу вважали, що така масштабна зустріч не на часі. В основі висловлюваних застережень — амбівалентність політичного впливу міграції, яка проявляється не лише на національному, але й на міжнародному рівні. Адже, зрозуміло, країни походження мігрантів, їхнього призначення та транзиту мають цілком відмінні інтереси і наміри, тому віднайти спільні підходи, надійну платформу для продуктивного співробітництва непросто.

Проте наприкінці минулого — на початку нового століття все глибше усвідомлення глобалізації міграційних процесів виявилось у ініціативах численних міжнародних акторів щодо розвитку ширшої співпраці в цій сфері, яка, за політичною логікою, в майбутньому має призвести до формування глобального режиму ре-

гулювання міграцій, як це вже відбулося щодо регулювання світової торгівлі.

Особливу активність виявили міжнародні організації, до мандатів яких належать питання міграції. Так, у зв'язку з відзначенням п'ятдесятиліття підписання конвенції щодо біженців (1951 р.) глобальні консультації щодо надання притулку були організовані Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Міжнародна організація праці (МОП) включила питання трудової міграції у свій порядок денний. Широку аналітичну, пропагандистку, організаційну роботу розгорнула Міжнародна організація з міграцій (МОМ), яка на своїй ювілейній сесії у 2001 р. започаткувала міжнародний діалог з питань міграції.

У 2001 р. уряд Швейцарія започаткував так званий Бернський процес, тобто глобальні консультації урядів, міжнародних та неурядових організацій, науковців з метою аналізу та визначення спільних інтересів у регулюванні міграціями [17]. Важливим наслідком цих консультацій було досягнення згоди їх учасників, що незалежно від того, чи є країна донором, реципієнтом, чи її територія використовується мігрантами для транзиту, існують спільні інтереси, які полягають у збереженні дружніх міждержавних стосунків, укріпленні національної та міжнародної стабільності та безпеки, забезпеченні спільного управління кордонами, заохоченні економічного зростання та збереженні фінансової стабільності, запобіганні незаконному переправленню мігрантів та торгівлі людьми, забезпеченні захисту прав мігрантів, управління міграціями на основі суверенітету та верховенства права, заохоченні культурного збагачення, що спричиняє міграція.

Звідси, міжнародне співробітництво у царині міграції є взаємовигідним. Воно дає змогу поєднати потреби у робочій силі в країнах призначення і її пропозицію в країнах-донорах, дещо урівноважити демографічний розвиток у світовому масштабі, виробити взаємовигідну політику інтеграції мігрантів в країнах призначення та їхнього повернення до країн походження, максимізувати ефект від використання грошових переказів мігрантів на батьківщину. Крім того, воно може сприяти співпраці з метою розвитку та подолання бідності в країнах, що розвиваються, прямим іноземним інвестиціям, ліквідації бар'єрів для міжнародної торгівлі. Взаємодія держав у сфері міграції підвищить ефективність боротьби з нелегальною міграцією, у тому числі торгівлею людьми.

Результати консультацій в рамках Бернського процесу були оформлені документом, який дістав назву «Міжнародний порядок денний у галузі регулювання міграції» [18], розісланий міжнародним організаціям та національним урядам, що став платформою для подальших консультацій і пошуків спільних рішень.

Втіленням зростаючого інтересу міжнародної громадськості до міграційної проблематики стало утворення у 2003 р. Глобальної комісії з питань міграції. Вона складалася з 19 провідних експертів у сфері міграції і підтримувалася Генеральним секретарем ООН та низкою національних урядів. Члени комісії отримали мандат сформулювати політичні підходи для адекватних політичних відповідей на виклики міграції. Підсумковим результатом діяльності комісії було опублікування її доповіді, де сформульовано принципи та надано конкретні рекомендації для використання у формуванні міграційної політики на національному, регіональному та глобальному рівнях [10].

За результатами своєї діяльності Глобальна комісія дійшла висновку, що для сучасної практики регулювання міграції типовими є: недостатня співпраця між країнами-постачальниками та країнами-реципієнтами мігрантів; загальний низький рівень кооперації між державами; розрив між внутрішньополітичною практикою та основоположними принципами міжнародного права; гострий дефіцит національних та міжнародних механізмів поширення знань і обміну інформацією про міграцію; недостатня інституційна гнучкість державних структур, що перешкоджає оперативному реагуванню на виклики міграції.

Для більшої координації зусиль цих та інших міжнародних організацій у сфері міжнародного регулювання міграційних процесів під егідою ООН було створено Глобальну групу з міграції, до складу якої увійшли керівники Міжнародної організації праці (МОП), Фонду ООН з народонаселення, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Управління ООН з питань контролю за наркотиками і запобігання злочинності, Програми ООН з розвитку (ПРООН), інших програм, органів та спеціалізованих установ ООН, які працюють у сфері міграції, а також регіональних комісій ООН. Членам глобальної групи є також представники Міжнародної організації з міграції (МОМ) та Всесвітнього банку. Регулярні зустрічі керівників цих відомств мали сприяти координації міжнародної політики та практичної діяльності в сфері міграції.

Широкі міжнародні дискусії з питань міграції дали змогу вивести проблему на найвищий рівень. Уперше в історії обговорення міграційних питань у такому форматі відбулося у вересні 2006 р. в рамках 61 сесії Генеральної Асамблеї ООН. За його результатами прийнято Резолюцію № 61/208 «Міжнародна міграція і розвиток», в якій Генеральна Асамблея підкреслювала користь міжнародної міграції для глобального співтовариства, проте визнавала, що вона ставить перед ним нові проблеми, і закликала продовжувати діалог та поглиблювати міжнародну співпрацю з метою їх розв'язання. Враховуючи значний потенціал міжнародної міграції, який має бути використаний в інтересах розвитку і країн походження, і країн призначення, а також самих мігрантів, відповідно до рішення Генеральної Асамблеї було започатковано проведення щорічних глобальних форумів з міграції та розвитку, широких зібрань, де відповідні питання обговорюються представниками урядів, ділових кіл, неурядових організацій.

Уже проведено три такі форуми, перший з яких відбувся в 2007 р. в Брюсселі (Бельгія). У ньому взяли участь делегації 156 країн світу. Основну увагу під час обговорення було приділено підвищенню ефективності використання переказів мігрантів на батьківщину в інтересах розвитку країн походження, досвіду розробки політики стимулювання повернення мігрантів шляхом заохочення дрібного підприємництва, технічні та організаційні питання підвищення доступності, зменшення вартості систем переказів грошей.

У наступному Глобальному форумі з питань міграції та розвитку, який зібрався у 2008 р. в Манілі (Філіппіни), взяли участь уже 163 країни. Його девізом було «Захист та підтримка мігрантів задля розвитку». Перший день роботи Форуму цілковито був присвячений виступам неурядових організацій. Їхні представники були досить критичними в своїх оцінках міграційної політики розвинутих держав. У виступах неодноразово підкреслювалося, що в умовах глобалізації рух товарів та капіталів постійно лібералізується і все більше регулюється на глобальному рівні, що ж до переміщень населення, він все ще залишається переважно в компетенції національних держав. Пропонувалося визнати необхідність формування глобальної системи управління міграцією і перетворити Глобальний форум на структуру, яка б давала змогу приймати обов'язкові рішення щодо регулювання міграції.

У листопаді 2009 р. Форум приймали Афіни (Греція). Він підтвердив значний інтерес до глобального обговорення міграційних

проблем, а також їх загострення в умовах фінансово-економічної кризи. Цілком логічно, що наслідки кризи для міграції та становища мігрантів опинилися в центрі уваги учасників. Захист прав мігрантів у кризових умовах був у центрі виступів та підсумкових документів.

У наступні три роки організаторами Форуму зголосилися бути Мексика, Іспанія та Марокко.

Участь у Глобальному форумі є добровільною, а його рішення не несуть жодних зобов'язань. Форум відкритий не лише для держав та міжнародних організацій, але й для акторів громадянського суспільства. Його неформальний характер забезпечує надзвичайно зручні умови для вільного спілкування, обміну корисним досвідом, розгляду не лише загальних, але й цілком конкретних питань, ініціатив, проектів. Переоцінити значення Форуму важко, адже завдяки йому поширюється вдалий досвід розв'язання міграційних проблем, тим самим готується спільна платформа для подальшого формування глобальної системи управління міграціями.

Висновки. Таким чином, в умовах глобалізації міжнародна міграція зростає і урізноманітнюється, її значення не лише для соціально-економічного, але й політичного розвитку окремих держав та всього світу постійно посилюється. Причому чинник міграції справляє настільки неоднозначний та багатоаспектний вплив на політичну ситуацію всередині окремих держав та їх міжнародні стосунки, що потреби в регулюванні міжнародних переміщень виявляються значно масштабніші, ніж можливості. За таких умов застосування політологічного підходу до вивчення міжнародних міграцій, їх сучасних трансформацій набуває незаперечної науково-практичної ваги. По-перше, воно є необхідним для формування науково-обґрунтованого підходу до вироблення державної міграційної політики, по-друге, — для врахування в зовнішній політиці. На сьогодні вже цілком зрозуміло, що міграційні переміщення об'єктивно наростатимуть, а також, що поряд з серйозними викликами міграція несе й значні можливості. Використати позитивний потенціал міжнародної міграції можливо лише за наявності належних політичних механізмів всередині держави та розвитку всебічного міжнародного співробітництва.

1. ООН. Мери предупреждения преступности и уголовного правосудия в борьбе с насилием в отношении мигрантов, рабочих-мигрантов и их семей. Рабочий документ A/CONF.213/11. http://unodc.org/documents/crime-congress/12-Crime-Congress/Documents/A_Conf.213._11/V1050770r.pdf

2. Массей Д. На пути к всеобъемлющей модели международной миграции // Мир в зеркале международной миграции / Гл. ред. В.А.Ионцев. — М.: МАКС-Пресс, 2002. — (Научная серия: Международная миграция населения: Россия и современный мир; Вып. 10). — С. 146.

3. Цапенко И. Управление миграцией: опыт развитых стран / Ин-т мировой экономики и международных отношений РАН. — М.: АCADEMIA, 2009. — Монографическое исследование: Миграция населения. — С. 34.

4. Ионцев В., Алешковский И. Международная миграция, глобализация и развитие // Миграция и развитие: Доклады и статьи ведущих секций и докладчиков международной конференции «Миграция и развитие», Москва, 13–15 сентября 2007 г. Сб. ст./ Гл. ред. В.А. Ионцев. — М.: Би Эль Принт, 2007. — (Научная серия: Международная миграция населения: Россия и современный мир; Вып. 20). — С. 61.

5. Юревич А.В., Цапенко И.П. Глобализация российской науки // Вестник РАН. — 2005. — № 12. — С. 1102.

6. Global Online Population Forecast // http://forester.com/rb/Research/global_online_population-forecast

7. Число абонентов мобильных сетей в мире превысило 5 млрд // <http://versii.com/news/210258/>

8. Доклад о развитии человека 2009. Преодолевая барьеры: человеческая мобильность и развитие/ ПРОООН. — М.: Весь Мир, 2009. — С. 33.

9. Salt J., Stein J. Migration as a business: the case of trafficking // International migration. — 1998. — № 4. — Vol. 35. — P. 468.

10. Migration in an interconnected world: New directions for action. Report of the Global Commission on International Migration. <http://gim.org/eng/finalreport/html>

11. Юськів Б.М. Концепція політичності і політизації міжнародної міграції // Грані. — 2009. — № 3. — С. 152.

12. Ефимов Ю.Г. Политическая мигрантология: миграционные проблемы в контексте политологических проблем. — М.: АНМИ, 2005. — С. 62.

13. Пан Ги Мун, Генеральный секретарь Организации Объединенных Наций, выступление по случаю открытия третьего Глобального форума по миграции и развитию 4 ноября 2009 года в Афинах, Греция. http://un.org/esa/population/migration/Opening_remarks_SG_Athens.pdf.

14. Куклина И. Международный диалог по проблемам миграции: тенденции и перспективы http://perspectivy.info/oikumena/politika/mezhdunarodnyj_dialog_po_probleмам_migracii_tendencii_i_perspectivy_2010-03-26.htm

15. Малиновська О. Формування спільної міграційної політики Європейського Союзу // Стратегічна панорама. — 2006. — № 2. — С. 143.

16. World Migration 2008: Managing labour mobility in the evolving global economy. — IOM, 2008. — (IOM World Migration Report Series; Vol. 4) — P. 456.

17. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. — К.: Бланк-Прес, 2004. — С. 81.

18. The Berne Initiative: A Global Consultative Process for Inter-State Cooperation on Migration Management <http://www.iom.int/jahia/Jahia/cache/offonce/pid/1491>.